

Ministerieel besluit tot definitieve bescherming als monument met overgangszone van Danszaal Bristol in Gent (Ledeberg)

DE VLAAMSE MINISTER VAN BUITENLANDS BELEID EN ONROEREND ERFGOED,

Gelet op het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, artikel 6.1.1;

Gelet op het besluit van de Vlaamse Regering van 25 juli 2014 tot bepaling van de bevoegdheden van de leden van de Vlaamse Regering, artikel 6, 1°;

Gelet op het ministerieel besluit van 10 maart 2017 tot voorlopige bescherming als monument met overgangszone van Danszaal Bristol in Gent (Ledeberg);

Gelet op het openbaar onderzoek dat gehouden is van 13 april 2017 tot en met 13 mei 2017 en waarvan de behandeling van de opmerkingen en bezwaren is opgenomen in bijlage;

Overwegende dat het waarderend onderzoek, waarvan de resultaten zijn opgenomen in het beschermingsdossier, de erfgoedwaarde van Danszaal Bristol aantoonst;

Overwegende dat de Danszaal Bristol als monument historische waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

Als getuige van de ontspanningscultuur uit het interbellum bezit de Danszaal Bristol een belangrijke historische waarde. De site gaat bovendien terug op één van de oudste bewoningsclusters aan de Botermarkt. Dit is de oudste woonkern van Ledeberg die ontstond langsheen een belangrijke invalsweg naar Gent. Ook na de verschuiving van het politieke en religieuze centrum naar het Ledebergplein omstreeks 1875 bleef het een belangrijk centrum met een hoge concentratie aan commerciële en ontspanningsfuncties. Dit soort drukke invalswegen waren de geliefkoosde plaats waarlangs danszalen werden opgericht. Danszaal Bristol is een laat, maar bijzonder representatief en zeldzaam bewaard voorbeeld van dit type ontspanningsarchitectuur. Haar geschiedenis is bovendien kenmerkend voor een belangrijke verschuiving in de ontspanningscultuur van het interbellum. Hierbij zou het fenomeen danszalen in de jaren 1930 relatief snel verdwijnen door de opkomst van de cinema als nieuw medium. Het pand bezit daarom niet alleen historische waarde voor de geschiedenis van Ledeberg, maar moet ook worden beschouwd in een ruimere sociaal-culturele context.

Overwegende dat de Danszaal Bristol als monument architecturale waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

De architecturale waarde van Danszaal Bristol wordt in belangrijke mate gevormd door haar typologische representativiteit als danszaal uit het interbellum. Zowel qua ruimtelijke inplanting, planindeling, uitvoering als materiaalkeuze en interieurafwerking is deze zaal een erg herkenbaar en representatief voorbeeld. Het betreft bovendien een zeldzaam bewaard voorbeeld binnen de Gentse context. Het gebruik van industriële bouwtechnieken en een open grondplan lieten een vrije invulling van de ruimte en aankleding van het interieur toe. De basisstructuur uit gietijzeren en betonnen steunelementen, gecombineerd met dunne, niet dragende zijwanden en een eenvoudige dakstructuur met lanterneaus, is typerend voor danszalen uit deze periode.

De danszaal Bristol is daarenboven een zeldzaam bewaard voorbeeld van een ontspanningsgebouw, ontworpen door architect Alexander Meuleman. Aangezien Meuleman in 1924 als zelfstandig architect aan de slag ging, is dit ontwerp uit december 1924 één van zijn vroegste realisaties uit de beginperiode van zijn carrière;

Overwegende dat de Danszaal Bristol als monument artistieke waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

De artistieke waarde van de Danszaal Bristol wordt gevormd door de aanwezigheid van een indrukwekkend tegelensemble door de befaamde tegelproducent Maison Helman Céramiques d'Art uit Sint-Agatha-Berchem. Het Maison Helman was zonder twijfel één van de belangrijkste Belgische producenten van decoratieve tegelpanelen en bouwaardewerk. Het tegelensemble is een voor Vlaanderen uniek geheel en voor zover bekend het grootste bewaarde Helman-tegelensemble in Vlaanderen, alleen vergelijkbaar met het "Maison Picardie" in Moeskroen (Wallonie). De betegeling bestaat uit een aantal grote en kleine tegelpanelen met figuratieve voorstellingen, volledig omkaderd door een kamerhoge polychrome betegeling, eertijds verlevendigd met spiegelpanelen. Maison Helman stond bekend voor het vervaardigen van dit soort hoogwaardige decoratieve tegelpanelen, een toegepaste kunstvorm waarin de firma zich had gespecialiseerd. Deze panelen zijn uitgevoerd "*à la main par des artistes céramistes*" en zijn dus handwerk van de hoogste kwaliteit. De panelen zijn opgebouwd uit afzonderlijke tegels waarop vervolgens een beschildering werd aangebracht. Dit maakt dat elke tegel uniek is. Helman gebruikte de voor hem typerende droge lijntechniek. Hierbij zorgen zwarte contourlijnen voor het omsluiten van de emailkleuren die daardoor een licht relief krijgen. De schilderijen zijn van een zeer hoge kwaliteit en getuigen van het vakmanschap dat door deze vermaarde tegelproducent werd afgeleverd. We herkennen figuren in dynamische art-nouveaulijnvoering en een rijkelijk gebruik van florale motieven. Door de gebruikte techniek en vormtaal is dit ensemble niet alleen representatief voor het oeuvre van Helman in het interbellum. We kennen in Vlaanderen geen gelijk ensemble, noch qua omvang, noch qua typologie;

Overwegende dat de afbakening van een overgangszone noodzakelijk is omwille van volgende motivatie:

De als monument voorgestelde Danszaal Bristol is gelegen binnenin het bouwblok achter de bebouwing aan de Hundelgemsesteenweg en de Weldadigheidstraat. Om een goede toegankelijkheid van de voormalige danszaal en de ontsluiting van de erfgoedwaarden te garanderen zijn de delen van het perceel waarop de voormalige danszaal is gelegen die grenzen aan de straatzijde aangeduid als overgangszone. Het betreft meer bepaald de zone tussen de als monument voorgestelde danszaal en de Hundelgemsesteenweg enerzijds en de zone tussen de als monument voorgestelde danszaal en de Weldadigheidstraat anderzijds,

BESLUIT:

Artikel 1. Met toepassing van artikel 6.1.1 tot en met artikel 6.1.11 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en artikel 6.2.1 van het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014 worden de volgende onroerende goederen definitief beschermd als monument:

Danszaal Bristol, Hundelgemsesteenweg 173-175 en Weldadigheidstraat 10, Gent (Ledeberg), bekend ten kadaster Gent, 20ste afdeling, sectie A, perceelnummer 273 N (deel).

De volgende onroerende goederen worden definitief beschermd als overgangszone bij het monument:

De delen van het perceel waarop de Danszaal Bristol is gelegen die grenzen aan de straatzijde. Meer bepaald de zone tussen de danszaal en de Hundelgemsesteenweg enerzijds en de zone tussen de danszaal en de Weldadigheidstraat anderzijds, Hundelgemsesteenweg 173-175 en Weldadigheidstraat 10, Gent (Ledeberg), bekend ten kadaster Gent, 20ste afdeling, sectie A, perceelnummer 273 N (deel).

De definitief beschermde onroerende goederen en de overgangszone zijn aangeduid op het plan dat als bijlage bij dit besluit wordt gevoegd.

De fotoregistratie van de fysieke toestand van de definitief beschermde goederen wordt als bijlage bij dit besluit gevoegd.

Art. 2. §1. Het monument heeft de volgende erfgoedwaarden:

- 1° historische waarde;
- 2° architecturale waarde;
- 3° artistieke waarde.

§2. De erfgoedelementen en de erfgoedkenmerken van het monument zijn:

De zaal van Danszaal Bristol:

Achter het volume aan de straatzijde (voorheen woonhuis/handelspand en doorgang) bevindt zich de danszaal van 8,45 m breed en 28,75 m lang. De eenbeukige zaal is acht traveeën diep. De hier vermelde afmetingen zijn gebaseerd op de bouwaanvraag uit 1924 en kunnen mogelijk beperkt afwijken van de werkelijke afmetingen.

De ruimte-indeling van de diepe rechthoekige zaal wordt grotendeels bepaald door de volumes van het balkon en het podium. Het balkon bevindt zich aan de zijde van de Hundelgemsesteenweg, waaronder zich de toegang vanaf de straat bevond. De dansvloer ligt tussen het balkon en het podium aan de overzijde van de zaal. Links voor het podium is een gelijkvloerse doorgang gemaakt naar de Weldadigheidstraat, die niet tot het oorspronkelijke concept behoort. Het interieur van de danszaal is volledig voorzien van een betegeling door Maison Helman Céramiques d'Art.

Onder het balkon:

Aan de zijde van de Hundelgemsesteenweg bevindt zich het balkon van drie traveeën diep (oorspronkelijk twee smalle traveeën, na 1932 uitgebreid met één brede travee). Voorheen betrad men de danszaal aan deze zijde. In de ruimte onder het balkon kon men een consumptie nuttigen aan het 'buffet', een soort bar die zich bevond tegen de zuidelijke muur die vandaag grenst aan het café. Achter de bar was een trap naar de voorraadkelder. De deuropening en het trapgat zijn nog aanwezig, maar er kon niet worden vastgesteld of de kelder nog bewaard is. Rechts van de bar was de toegang naar de toiletten. De houten paneeldeur die zich hier bevindt is mogelijk nog een origineel element. Betonnen steunelementen schragen het balkon. Er is een onderscheid tussen de structuur van het oorspronkelijke balkon, waarbij de pilasters tot op de grond doorlopen en de latere uitbreiding van dit balkon. De steunelementen van de uitbreiding werden boven de tegelplint (of 'onderbouw') en naast de bestaande pilasters ingewerkt. Een betonnen dwarsbalk geeft nog de locatie van de verdwenen bordestrap naar het balkon weer. Beide zijwanden zijn nog voorzien van de originele (overschilderde) betegeling. De zuidelijke muur die grenst aan het café is bepleisterd maar was vermoedelijk ook voorzien van dezelfde betegelde onderbouw (met uitsparingen voor de inkom, het buffet en de deur naar de toiletten). Boven de deur naar de oorspronkelijke toiletruimte is de bovenste geprofileerde rand van de betegeling wel bewaard, hetgeen dit vermoeden bevestigt. De oorspronkelijke houten vloer is vervangen door een betonnen vloer zonder erfgoedwaarde. Een recent ingebrachte houten wand scheidt deze ruimte van de zaal en verstoort de oorspronkelijke ruimtewerking.

Het balkon:

Het balkon is vandaag eveneens afgesloten van de zaal. In tegenstelling tot het originele concept is deze ruimte vandaag rechtstreeks verbonden met het café. De ruimte is ingericht als kleine feestzaal of vergaderruimte. Tegen de achterwand (zijde Hundelgemsesteenweg) is er achtereenvolgend een ingemaakte kast (dit is vermoedelijk een restant van het sas naar

de keuken die in 1926 werd toegevoegd op de eerste verdieping), een doorgang naar de woonvertrekken aan de straatzijde, de betonnen trap naar het café, de toog en tenslotte een rechthoekig venster. Bovenaan bevinden zich decentraal drie rechthoekige muuropeningen, van waaruit de film werd geprojecteerd. Oorspronkelijk bevonden zich tegen de achterwand twee getoogde vensters met centraal een kleiner rechthoekig tegelpaneel, hetgeen vermoedelijk nog bewaard bleef achter de gipskartonplaat achter de toog (verder bouwhistorisch onderzoek zal dit uitwijzen). Het venster en de doorgang naar de woonvertrekken zijn de restanten van de twee getoogde vensters, die deel uitmaakten van het originele ontwerp.

Zowel tegen de achterwand als aan beide zijden van de ruimte zijn gipskartonnen platen aangebracht waarachter zich nog de originele muurbetegeling (overschilderd) en vermoedelijk vijf kleine en (delen van) twee grote tegeltableaus bevinden. Boven de gipskartonplaten is het oorspronkelijke stucwerk, vandaag geschilderd in een bordeaux-kleur, zichtbaar. Boven het stucwerk van de zijwanden beginnen de schuin opgaande zijden van het plafond. Deze zijn vlak bepleisterd en worden geritmeerd door de ribben van het dakgebinte die in het verlengde van de pilasters doorlopen. Het plafond is afwerkt met een moderne beplating in kunststof, waarachter zich vermoedelijk nog de restanten van de oorspronkelijke lanterneaus bevinden.

De balustrade uit gewapend beton is een toevoeging van na 1932 (bij de omvorming van de danszaal naar cinemazaal) en heeft een balustervormige houten omkadering aan de zijde van de zaal die naar de hoeken toe verbreedt.

De danszaal met podium:

Zoals vermeld is de volledige danszaal acht traveeen diep, waarbij de eerste twee (van het oorspronkelijke balkon) en de laatste twee (van het oorspronkelijke podium) smaller zijn dan de vier traveeen van de eigenlijke dansvloer.

Door de afscheiding van de ruimtes onder en boven het balkon is de eigenlijke danszaal momenteel slechts vijf traveeen diep (drie brede en twee smalle traveeen), waarvan de laatste travee wordt ingenomen door het podium. Oorspronkelijk besloeg het podium de laatste twee smalle traveeen, maar dit werd circa 1932 herleid tot één travee.

De zaal werd opgetrokken volgens industriële bouwtechnieken waarbij een stalen skelet het houten dakgebinte draagt, tussenin ingevuld met baksteen metselwerk. Het betreft een gordingenkap op schoren en nokstijlen met korbelen tussen de sporen en muurstijlen. In elke penant zit een verticale gietijzeren balk of steunelement ingewerkt, dewelke op verschillende plaatsen zichtbaar is geworden. De gietijzeren steunelementen in de penanten schragen de dakspanten. De penanten worden verlengd in geknikte ribben waardoor het plafond van de zaal niet volledig vlak is, maar twee schuin oplopende zijden heeft. Deze ribben zijn ter hoogte van deze knik door gordingen met elkaar verbonden. De schuin oplopende delen van het plafond zijn vlak bepleisterd. Het vlakke deel van het plafond is momenteel open maar was voorheen ingevuld met glasplaten (al dan niet gekleurd en met reliefglas). Daglicht kon via zogenaamde 'lanterneaus' (of daklichten) de zaal binnendringen en werd gefilterd door de horizontale glasplaten. Dit is nog herkenbaar in de dakstructuur die aan de binnenzijde een houten beplanking heeft, maar centraal ter hoogte van de nok is ingevuld met golfplaten waar dit voorheen was ingevuld met glas. Volgens de bouwaanvraag was het dak boven de laatste twee (smalle) traveeen van het podium niet voorzien van lanterneaus. Het feit dat de houten beplanking hier volledig doorloopt tot aan de nok lijkt dit te bevestigen.

Oorspronkelijk bestond de dakconstructie uit drie verschillende nokhoogtes: het laagste gedeelte overdekte het balkon, vervolgens verhoogde het dak over de eerste drie traveeen van de dansvloer en tenslotte is het dak het hoogst aan de zijde van het podium ter hoogte van de laatste drie traveeen (één brede en de twee smalle van het oorspronkelijke podium). Ter hoogte van laatstgenoemde verhoging in het dak (op de overgang van de 5de naar de 6de travee) waren er twee bovenlichten die extra daglicht in de ruimte brachten. Het

hoogteverschil op de scheiding tussen balkon en danszaal is vandaag uitgevlakt. Het plafond is vlak afgewerkt in de laatste twee smalle traveeën, boven het podium.

De wanden van de danszaal zijn nagenoeg volledig bezet met een muurbetegeling (vandaag overschilderd). De ruimte wordt geritmeerd door kamerhoge penanten die worden verlengd in de dakstructuur. Rondom loopt een hoge betegelde plint (onderbouw van ongeveer 2,40 m hoog) die doorloopt onder het podium, onder het balkon en voorheen vermoedelijk ook in de doorgang naar de Hundelgemsesteenweg. In de danszaal bevinden zich boven de plint, verzonken in de muurvlakken tussen de penanten, acht grote figuratieve tegeltableaus (waarvan er momenteel slechts zes volledig zichtbaar zijn doordat het balkon werd uitgebreid en twee panelen doorbroken zijn). De tegeltableaus zijn volledig gevat in een betegelde omlijsting die doorloopt over de penanten heen. Hierboven, net onder de schuine wanden van het dak is een strook stucwerk. Aan de twee smalle traveeën van het podium en op het podium zelf is geen stucwerk bewaard.

De zone onder het podium is tegen de achterwand (noordelijke muur) afgewerkt met een half ovaalvormige apsis, gevat tussen twee aanzetten haaks op de zijmuren. Deze muurdelen zijn nog bewaard en behielden grotendeels hun betegeling. De afgeronde achterwand is deels bewaard en behield slechts het onderste gedeelte van haar betegeling. De zone erboven was oorspronkelijk ook betegeld met centraal een uitsparing waar zich mogelijk een spiegel bevond. Men ziet hier nog de afdrukken van de (vermoedelijk gele) tegels in het cement. Het is niet duidelijk welke afwerking de muren bovenop het podium hadden, verder bouwhistorisch onderzoek zal dit uitwijzen. Hoewel dit niet archivalisch kon worden vastgesteld, bevond zich vermoedelijk een dansorgel bovenop het podium, zoals gebruikelijk was. Vandaag is het podium maar half zo diep als voorheen en werd het herleid tot een rechthoekige afgesloten ruimte. Ter hoogte van de twee haakse aanzetten is namelijk een verbindingsmuur gemaakt die de ruimte onder het balkon afsluit. Centraal bevindt zich een deuropening. Deze storende ingreep dateert vermoedelijk van tijdens de omvorming tot cinemazaal in 1932.

Het oorspronkelijke niveau van de verzonken dansvloer en de hoger gelegen delen rondom zijn nog herkenbaar in de huidige vloerafwerking. Centraal in de zaal is een betonnen rechthoek bewaard waarop zich de oorspronkelijke houten dansvloer moet hebben bevonden. Rondom, tussen de betonnen vloerplaat en de muren is een zone in gestampte aarde. Het verhoog was hier waarschijnlijk op een houten kader opgebouwd, zoals wordt weergegeven op de bouwplannen van 1925. De oorspronkelijke vloerhoogte is af te leiden uit de muurbetegeling.

Betegeling door Maison Helman:

Het interieur van de volledige danszaal, inclusief balkon, ruimte onder het balkon, danszaal en podium, is nagenoeg volledig voorzien van een polychrome betegeling. Het betreft een zeer waardevol geheel van muurbetegeling uit geglazuurde tegels dat speciaal voor de ruimte werd ontworpen door het *Maison Helman Ceramiques d'Art* uit Sint-Agatha-Berchem. Helman gebruikte de voor hem typerende droge lijntechniek. Hierbij zorgen zwarte contourlijnen voor het omsluiten van de emailkleuren die daardoor een licht relief krijgen. In de beschrijving van elk gebouwonderdeel werd reeds aangegeven waar de betegeling bewaard bleef. Hierna volgt een gedetailleerde beschrijving van deze tegels, hun opbouw, afmetingen en eigenschappen.

Quasi alle betegeling is vandaag overschilderd met twee tot drie verflagen. Op verschillende plaatsen zijn de verflagen afgebladerd door waterinfiltratie. De betegeling is van hoge kwaliteit en bleef zeer goed bewaard onder de verflagen.

De betegeling kent een regelmatig patroon dat bestaat uit een vaste samenstelling en opeenvolging van verschillende tegels. Het basisformaat is een vierkante tegel van 15,3 op 15,3 cm. De betegeling bestaat uit volgende onderdelen:

DE ONDERBOUW:

- een zone van 17 cm onder de plint zonder afwerking;
- een plint van 3 bruine vierkante tegels (15,3 x 15,3 cm) waarvan de bovenste een geprofileerde bovenrand heeft;
- een zone van 10 gele (okerkleurige) vierkante tegels (15,3 x 15,3 cm). Op regelmatige afstand is in deze zone telkens een grote horizontale rechthoekige uitsparing (290,7 x 76,5 cm) bedoeld voor een spiegel. De spiegels zijn vandaag verdwenen en de uitsparingen uitgevlakt en overschilderd.
- een bekronend fries bestaande uit:
 - een horizontale bruine parellijst (liggende rechthoekige tegels van 2,5 cm hoog en 15,3 cm breed);
 - één rij vierkante oranje-rode tegels met een beige randje (15,3 x 15,3 cm) afgewisseld met telkens 6 tegels (15,3 x 15,3 cm) met art-decomotief. Deze rij is omzoomd met een enkele rij van grijze liggende rechthoekige tegels (7,6 x 15,3 cm) die in halfsteenverband zijn geplaatst met de andere tegels;
 - opnieuw een horizontale bruine parellijst (liggende rechthoekige tegels van 2,5 cm hoog en 15,3 cm breed);
 - een geprofileerde bruine lijst (7,8 cm hoog).

De onderbouw is in totaal 242,3 cm hoog + de onbetegelde zone van 17 cm onderaan die verwijst naar het vroegere vloerniveau. Deze onderbouw sierde oorspronkelijk de volledige omtrek van de zaal, met inbegrip van de ruimte onder het podium, onder het balkon en vermoedelijk ook de doorgang naar de Hundelgemsesteenweg. Vandaag is de betegeling van deze onderbouw op verschillende plaatsen verwijderd of beschadigd.

DE BOVENBOUW (tussen de penanten):

De bovenbouw bestaat uit grote tegeltableaus van elk ongeveer 3 x 3 m gevat in een omlijsting van witte tegels. De onderbouw en penanten bevinden zich in hetzelfde muurvlak. De omlijsting in witte tegels ligt 4 cm dieper in de muur verzonken, is anderhalve tegel breed (23 cm) en is afgerond aan de zijde van het tableau. Nog eens 4 cm dieper bevindt zich het tegeltableau van 19 tegels hoog (2,90 m) en 20 tegels breed (3,06 m).

Ter hoogte van de penanten die de overgang van de danszaal naar het podium markeren (tussen de 6de en 7de travee) is de betegeling anders uitgewerkt. Op de overgang van de tegeltableaus naar de penanten van het podium is een extra tussenniveau. Hiervoor werd een type tegel gebruikt dat nergens anders voorkomt in de zaal. Het gaat om tegels met luster- of metaalglansglazuur in blauwe, turquoise en bruine tinten die voor een bijzonder visueel effect zorgen. De opbouw is als volgt:

- tegeltableau;
- 4 cm hoger ligt de omlijsting in witte tegels met 4 cm opstand en 23 cm breed (anderhalve tegel), afgerond aan de zijde van het tableau;
- 4 cm hoger is een extra tussenniveau in tegels met lusterglazuur (uitsluitend aan de zijde van het podium) van 4 cm opstand en 19,8 cm breed (één tegel van 15,3 cm en een strookje van 4,5 cm), afgerond aan de zijde van het tableau;
- hierna een opstand van 10 cm in dezelfde tegels met lusterglazuur;
- penanten (aan de zijde van het podium).

Aan weerszijden van de zaal is de betegeling op deze penanten verwijderd. De afdrukken van de tegels zijn nog duidelijk afleesbaar. Het gaat om een zone van 4 tegels breed (61,2 cm), waarmee deze penanten dus smaller zijn dan de overige. Vermoedelijk hadden ze ook een afwerking in tegels met lusterglazuur.

DE PENANTEN:

De betegeling van de onderbouw loopt verder over de penanten maar komt 38 cm hoger uit.

Centraal in de onderbouw van de penanten is een rechtopstaande rechthoekige uitsparing (178,5 x 61,2 cm). Mogelijk bevonden zich hier ook spiegels, zoals in de horizontale uitsparingen in de onderbouw. Tijdens het onderzoek werden sporen vastgesteld die wijzen op een metalen hechtingspunt of leiding bovenaan in deze zone, hetgeen zou kunnen verwijzen naar een verlichtingselement.

Hierboven, ter hoogte van de grote figuratieve tegeltaleaus, zijn op de penanten eveneens figuratieve panelen voorzien van 5 tegels breed en 19 tegels (18 volledige en 2 halve tegels) hoog (van elk 15,3 x 15,3 cm), gevat in een omlijsting van een smalle witte tegel (8,8 x 15,3 cm) met een zwart randje aan de binnenzijde en afgerond aan de buitenzijde.

HET BALKON:

Op de wanden van de ruimte op het balkon is de oorspronkelijke muurafwerking niet volledig zichtbaar. Uit het onderzoek is gebleken dat de betegeling met zekerheid bewaard bleef tegen de westelijke zijmuur, maar vermoedelijk doorheen de volledige ruimte. In de smalle traveeën waren volgens de bouwaanvraag op maat gemaakte kleinere tegeltaleaus van ongeveer 1 m hoog en 1,55 m breed. Ter plaatse kon de onderrand van een dergelijk tableau worden vastgesteld. In de brede travee werden eveneens tegels gedocumenteerd die vermoedelijk te situeren zijn in één van de grote tegeltaleaus van 3 x 3 m, die oorspronkelijk tot de danszaal behoorden.

In totaal kan men op het balkon 7 tegeltaleaus verwachten. Eén, centraal achterin tegen de achterwand aan de zijde van Hundelgemsesteenweg (waar zich nu de toog bevindt). Vier kleine taleaus, twee aan elke zijde in de smalle traveeën van het oorspronkelijke balkon. En tenslotte de bovenzijden van twee grote taleaus die oorspronkelijk tot de danszaal behoorden, maar door de uitbreiding van het balkon met een derde zijn ingekort. De omkadering van de grote taleaus is vermoedelijk identiek aan deze in de zaal. Bij het onderzoek is reeds vastgesteld dat de kleine taleaus (ten minste aan de onderzijde) een *gelijkaardige omlijsting hebben in witte tegels (van anderhalve tegel of 23 cm breed) met afgeronde hoeken, met daaronder nog ten minste een opstand van 4 cm en een halve witte tegel.*

Stucwerk:

Aan beide zijmuren van de danszaal en op het balkon is er boven de betegeling een horizontale zone met stucwerk. Ter hoogte van het podium (laatste twee traveeën en de noordelijke muur) is geen stucwerk bewaard. Het is onduidelijk of zich hier eveneens stucwerk bevond.

In de brede traveeën van de zijmuren is er telkens een krans met drie paar flankerende guirlandes afgebeeld, terwijl we in de smalle traveeën telkens één krans met één paar guirlandes zien. Hierboven begint het schuin oplopende deel van het plafond. Het stucwerk aan de zijmuren bleef volledig bewaard, met uitzondering van een zone in de rechter zijmuur ter hoogte van de 5de travee.

Het stucwerk tegen de zuidelijke muur op het balkon is slechts voor twee derden bewaard en bestaat uit twee (oorspronkelijk drie) kransen, verbonden door guirlandes, onder een geprofileerde boord.

Iconografie tegelbekleding:

Over de iconografie valt nog maar weinig met zekerheid te stellen, omwille van de beperkte oppervlakte van vrijgelegde tegels.

In ieder geval is met zekerheid geweten dat het Maison Helman de tegels heeft ontworpen. Een signatuur bevindt zich in de rechter benedenhoek van één van de grote taleaus en leest "Mson [Maison] Helman Bruxelles – Berchem Ste [Sainte] Agathe – Céramiques d'Art". En

tweede signatuur met identieke vormgeving bevindt zich onder het balkon, niet ver van de voormalige ingang tot de zaal. Hier vinden we de naam van de aannemer terug, "Vereecken-Misson & Cie – Gand 1925 – Entrepreneurs".

De onderbouw bestaat vooral uit verschillende types monochrome tegels in diverse kleuren, zoals hierboven beschreven. We vermelden ook het fries met art-decomotief in de zone met oranjekleurige tegels. Het betreft een gestileerd floraal motief in oker, geel, groen, beige en bruine kleuren.

Voor zover de tegels zijn vrijgelegd, vindt men op de penanten vooral florale motieven terug. Elke penant lijkt een verschillende bloemsoort af te beelden, soms zelfs meerdere binnen één kader. We onderscheiden onder andere rozen, pioenen, Oost-Indische kers, gele irissen en mogelijk ook rododendrons of azalea's.

De centrale tegeltableaus hebben (ten minste in drie gevallen) centraal menselijke of allegorische figuren, gesitueerd in diverse landschappen:

- Op één tableau is een zomers berglandschap te zien met een centrale waterpartij. Op de oever wandelt een blootvoetse figuur in een rood-roze gewaad (alleen de voeten zijn zichtbaar). De figuur is geflankeerd door roze pioenen, gele en rode rozen en een blauwe pauw. Op de achtergrond is een zuil met vaas afgebeeld.
- Een ander tableau toont een winterlandschap. We zien een tak die bedekt ligt met een dik pak sneeuw.
- Nog een ander tableau toont een grasperk met gele irissen, een bloem die vaak bij water voorkomt. Mogelijk gaat het hier om een watertafereel.
- Op slechts één van de tableaus is een (bijna) volledige figuur te zien. Het betreft een jonge vrouw met golvende goudbruine haren. Ze is gekleed in een lichtblauwe jurk die aan de borst en om haar middel is dichtgeknoopt met roze linten. Om haar nek wappert een blauwe sjaal. De figuur is dynamisch voorgesteld en wordt bespeeld door de wind. Tegen de linkerschouder rust een houten staf met witte druiven en perziken.
- Op een volgend tableau is de okerkleurige mantel te zien van een centrale figuur. Deze mantel heeft een blauwe voering en zwarte en rode onderdelen. Onderaan en aan de rechterzijde van het tableau is donkergroen gras of riet en mogelijk ook water te zien.
- Van een laatste tafereel is alleen een kleine zone tegen de bovenrand van het tableau vrijgelegd. We zien twee parallelle rechthoekige balken. De onderste balk is voorzien van een opschrift waarvan alleen de letters " N OV " te lezen zijn.

Art. 3.1. Voor het beschermde monument gelden de volgende beheersdoelstellingen:

- 1° de algemene doelstelling van de bescherming is het behoud van de erfgoedwaarden en de bijhorende erfgoedkenmerken en -elementen. Nieuwe ingrepen en wijzigingen in het gebruik van de danszaal vereisen een geïntegreerde aanpak waarbij de impact op het geheel wordt afgewogen en waarbij de draagkracht van het gebouw niet wordt overschreden;
- 2° werken die ingrijpen op de bouwsubstantie (kelder, dragende structuur, gevels en muren, tussenniveaus zoals het balkon en podium, trappen, vloeren, dakkap en dakbedekking) van de danszaal, moeten gepaard gaan met bouwhistorisch onderzoek;
- 3° de bescherming beoogt het behoud van de herkenbaarheid van het gebouw als danszaal. Hierbij dienen de structuur en industriële bouwtechnieken en -materialen, maar ook de oorspronkelijke volumewerking, opstand, schaal en de interne ruimteverdeling te worden gerespecteerd, waarbij het hoofdvolume van de danszaal als hoge open ruimte wordt gestructureerd door een balkon en podium. Een opdeling van de danszaal kan de erfgoedwaarden en de beleving van de ruimte negatief beïnvloeden en wordt bij voorkeur vermeden. Eventuele opdelingen van de ruimte dienen met dit origineel concept rekening te houden en mogen de draagkracht van de ruimte niet overschrijden. Het is bovendien bijzonder wenselijk dat de later aangebrachte scheidingswanden die de ruimtes boven en onder het balkon afscheiden van de zaal, verwijderd worden;

- 4° het is wenselijk dat de oorspronkelijke lichtinval wordt hersteld, aangezien dit een waardevol structureel en kenmerkend element is voor de danszaal. Dit houdt in dat de zaal (met inbegrip van de ruimte boven het balkon) zenitaal wordt verlicht door middel van lanterneaus. Een deel van deze oorspronkelijke structuren is nog bewaard in de dakstructuur en kan dienen als voorbeeld;
- 5° bij vrijlegging en/of restauratie van het waardevolle tegelensemble ontworpen door Maison Helman is een wetenschappelijke en vakkundige aanpak essentieel. Het is aangewezen dat de tegels vakkundig worden ontdaan van de storende elementen zoals onder andere verflagen, lijsten, nagels, schroeven, valse wanden en steunelementen van het voormalige verlaagd plafond. Later ingebrachte elementen zonder erfgoedwaarde die het zicht op de tegels ontnemen (zoals bijvoorbeeld verwarmingstoestellen, toog en frigo's) worden bij voorkeur verwijderd. Tijdens dit proces moeten de opbouw, techniek en materiaaltechnische eigenschappen bouwhistorisch worden gedocumenteerd. Het is aangewezen aandachtig te zijn voor de nummering op de achterzijde van de tegels;
- 6° in geval van restauratie is het aangewezen de ontbrekende en beschadigde tegels in het ensemble te conserveren, consolideren of vervangen. Een beperkte reconstructie en/of aanvulling is te verantwoorden vanuit de leesbaarheid van de decoratieve voorstellingen en van het geheel;
- 7° de invulling van de oorspronkelijk onbetegelde zones, met name de horizontale en verticale rechthoekige uitsparingen in de onderbouw van de zaal (en mogelijk de zone bovenop het podium), worden best opnieuw voorzien van een invulling die aansluit op de oorspronkelijke invullingen. In de horizontale uitsparingen waren oorspronkelijk spiegels aangebracht, terwijl zich vermoedelijk verlichtingselementen in de verticale zones bevonden;
- 8° nieuwe invullingen dienen rekening te houden met de lees- en zichtbaarheid van de betegeling;
- 9° later ingebrachte wijzigingen aan de circulatie worden bij voorkeur aangepast aan de oorspronkelijke toestand. In het bijzonder wat betreft de circulatie naar het balkon, waar een interne toegang vanuit de ruimte onder het balkon wordt geprefereerd op de huidige toegang vanuit het café aan de Hundelgemsesteenweg. De oorspronkelijke locatie van deze trap kan nog worden afgeleid uit de betonstructuur van het balkon;
- 10° pas na de volledige vrijlegging van de betegeling kan worden vastgesteld of het uitgebreide balkon effectief twee tegelpanelen doorsnijdt, en of dit nefast is voor de erfgoedwaarden en de leesbaarheid van de danszaal als geheel en van het tegelensemble. Het terugbrengen van het balkon naar zijn oorspronkelijke dimensies is in deze context te motiveren;
- 11° de plafondafwerking en het stucwerk wordt bij voorkeur gerestaureerd en lacunes aangevuld. Er zijn voldoende elementen bewaard om het oorspronkelijke patroon te reconstrueren;
- 12° het is wenselijk dat voor een vloerafwerking in hout wordt gekozen, om de herkenbaarheid als danszaal te vergroten. Hierbij kan het hoogteverschil tussen de dansvloer en de omringende zones eventueel worden gereconstrueerd. Een nieuwe vloerafwerking dient steeds rekening te houden met de oorspronkelijke hoogte die door de muurbetegeling wordt aangegeven.

Art. 3.2. Voor de overgangszone gelden de volgende beheersdoelstellingen:

- 1° de overgangszone van het beschermde monument Danszaal Bristol heeft als doel de toegankelijkheid van het monument te garanderen teneinde de erfgoedwaarden te kunnen ontsluiten. Het monument moet steeds toegankelijk zijn via één of meerdere toegangen vanaf de Hundelgemsesteenweg en/of de Weldadigheidstraat, waarbij de voorkeur naar eerstgenoemde gaat. Een toegang tot de danszaal vanaf de gelijkvloerse verdieping van de Hundelgemsesteenweg sluit namelijk het meest aan bij de historische situatie, maar is geen vereiste. Het is wenselijk dat men in de overgangszone de historische toegangen en circulatie verkiest boven nieuwe of later gemaakte toegangen. Hierbij wordt verwezen naar het bouwhistorisch onderzoek in het inhoudelijk dossier. Het verzekeren van de toegankelijkheid zal rekening houden met de functie van de

danszaal en mag geen negatieve invloed hebben op de erfgoedwaarden van het monument en mag de erfgoedkernmerken en -elementen niet schaden. Om de historische link tussen de Hundelgemsesteenweg met de achterliggende danszaal duidelijk te maken, kan men er voor kiezen om deze te materialiseren in de voorgevel aan de Hundelgemsesteenweg;

- 2° het is aangewezen dat men bij werken op de gelijkvloerse verdieping ter hoogte van de oostelijke zijmuur in het volume aan de Hundelgemsesteenweg rekening houdt met mogelijke restanten van de betegeling in de voormalige doorgang naar de danszaal. Het is mogelijk dat zich hier nog muurtegels bevinden die gerecupereerd en gebruikt kunnen worden voor de restauratie van de tegels in de danszaal.

Art. 4.1. De zakelijkrechthouder en de gebruiker van het beschermde monument zijn verplicht de instandhouding en het onderhoud ervan te verzekeren door:

- 1° het goed als een goede huisvader te beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen te nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- 2° de toestand van het goed regelmatig te controleren;
- 3° regulier onderhoud uit te oefenen;
- 4° onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen te nemen in geval van nood;
- 5° de betegeling niet te verwijderen;
- 6° de hechting van de betegeling te consolideren en de betegeling te vrijwaren van verdere degradatie of verlies door de deskundige toepassing van passende conservatie- en/of restauratietechnieken. De toestand zoals gedocumenteerd in de fotoregistratie als bijlage bij dit besluit geldt hiervoor als referentie.

Art. 4.2. De zakelijkrechthouder en de gebruiker van de overgangszone zijn verplicht de instandhouding en het onderhoud ervan te verzekeren door:

- 1° het goed als een goede huisvader te beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen te nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- 2° de toestand van het goed regelmatig te controleren;
- 3° regulier onderhoud uit te oefenen;
- 4° onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen te nemen in geval van nood;
- 5° de toegankelijkheid van de danszaal te verzekeren, conform de beheersdoelstellingen.

Art. 5.1. §1. Voor de volgende handelingen aan het beschermde monument moet een toelating worden aangevraagd:

- 1° het plaatsen, slopen, verbouwen of heropbouwen van een constructie;
- 2° het verwijderen, vervangen, wijzigen of verstevigen van constructieve elementen;
- 3° het verwijderen, vervangen of wijzigen van historische materialen en het toepassen van behandelingen met als doel de historische materialen te reinigen, te herstellen, te verduurzamen of te beschermen tegen verweer en aantasting;
- 4° het uitvoeren van de volgende werken aan het dak en de buitenmuren van constructies:
 - a) het verwijderen, vervangen of wijzigen van dakbedekking, gootconstructies en daklichten;
 - b) het verwijderen van voegen en het hervoegen;
 - c) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van de kleur, textuur of samenstelling van de afwerkingslagen;
 - d) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van buitenschrijnwerken, deuren, ramen, luiken, poorten, inclusief de al dan niet figuratieve beglazing, beslag, hang- en sluitwerk;
 - e) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van aard- en nagelvaste elementen, smeedijzer en beeldhouwwerk, inclusief nieuwe toevoegingen;

- f) het aanbrengen, vervangen of wijzigen van opschriften, publiciteitsinrichtingen of uithangborden, met uitzondering van verkiezingspubliciteit en met uitzondering van publiciteitsinrichtingen, waarbij wordt bekendgemaakt dat het goed te koop of te huur is, op voorwaarde dat de totale maximale oppervlakte niet meer bedraagt dan 4 m²;
- 5° het uitvoeren van de volgende omgevingswerken: het plaatsen of wijzigen van bovengrondse nutsvoorzieningen en leidingen.

§2. Voor de volgende handelingen aan het interieur van het beschermde monument moet een toelating worden aangevraagd:

- 1° het uitvoeren van destructief materiaaltechnisch onderzoek;
- 2° het verwijderen, vervangen of wijzigen van historische materialen en het toepassen van behandelingen met als doel de historische materialen te reinigen, te herstellen, te verduurzamen of te beschermen tegen verweer en aantasting;
- 3° het verwijderen, vervangen of wijzigen van plafonds, gewelven, daklichten en bijhorende binnenschrijnwerken, vloeren, trappen, binnenschrijnwerken, inclusief de al dan niet figuratieve beglazing, lambrisering, beslag, hang- en sluitwerk, en van de waardevolle interieurdecoratie met inbegrip van stucwerk en betegeling met bijhorend voegwerk;
- 4° het bepleisteren van niet-bepleisterde elementen of het bepleisteren met een andere samenstelling of textuur, alsook het ontleisteren van bepleisterde elementen;
- 5° het beschilderen van ongeschilderde elementen of het schilderen in andere kleuren of kleurschakeringen of met een andere verfsoort dan de aanwezige;
- 6° het uitvoeren van structurele werken en het toevoegen van nieuwe structuren;
- 7° het plaatsen of vernieuwen van technische voorzieningen, zoals verwarming, klimaatregeling, elektrische installatie, geluidsinstallatie, sanitair, liften en beveiligingsinstallaties, met uitzondering van de installaties waarvoor geen destructieve ingrepen moeten gebeuren en/of die geen storende visuele impact hebben op het waardevolle interieur.

Er is geen toelating vereist voor het onmiddellijk nemen van passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen in geval van nood, noch voor de uitvoering van regulier onderhoud.

Art. 5.2. Voor de volgende handelingen aan de overgangszone moet een toelating worden aangevraagd:

- 1° het plaatsen, slopen, verbouwen of heropbouwen van een constructie;
- 2° het uitvoeren van de volgende omgevingswerken:
 - a) het plaatsen of wijzigen van bovengrondse nutsvoorzieningen en leidingen;
 - b) het plaatsen of wijzigen van straatmeubilair, met uitzondering van niet-aard- en niet-nagelvaste elementen en verkeersborden vermeld in artikel 65 van het Koninklijk Besluit van 1 december 1975 houdende algemeen reglement op de politie van het wegverkeer en van het gebruik van de openbare weg;
- 3° het creëren of wijzigen van toegangen tot en circulatie naar de danszaal.

Er is geen toelating vereist voor het onmiddellijk nemen van passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen in geval van nood, noch voor de uitvoering van regulier onderhoud.

Brussel, 22 SEP. 2017

De Vlaamse minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed,



Geert BOURGEOIS